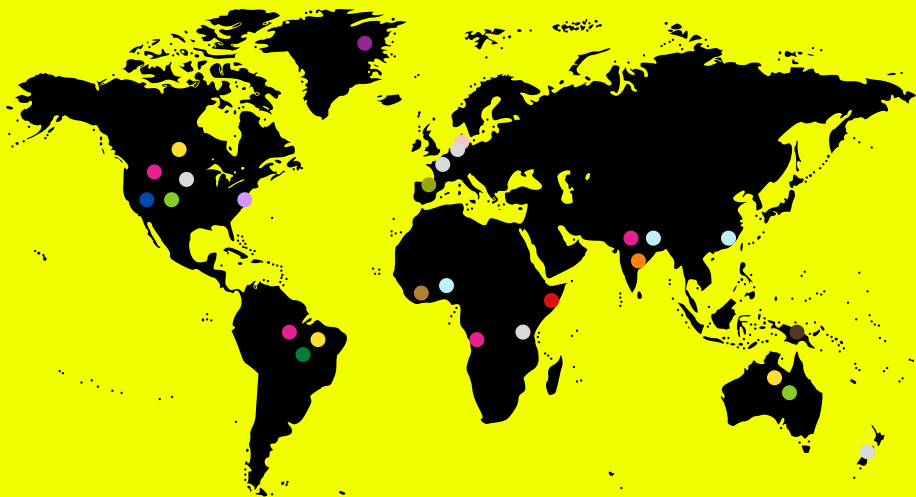

system : reclaim

e s c a p e   g a m e

system : reclaim - escape game

Idé og udarbejdelse: Emmeline Werner, Anna Rønne, Julie Beausaert, Ida Breddam og Louise Grøsfeld, NOAH - Friends of the Earth Denmark

Layout: Emmeline Werner

Tak for grundig gennemlæsning og feedback til aktivister i NOAH & Ungdom NOAH

Tak for korrekturlæsning til Werner Hedegaard

Udgivet af NOAHs forlag, marts 2021

1. udgave, marts 2021

ISBN 978-87-93536-77-7 (digital pdf)

ISBN 978-87-93536-78-4 (trykt udgave)

Forfatterne kan kontaktes via NOAHs Sekretariat

Miljøbevægelsen NOAH

Friends of the Earth Denmark

Sekretariatet

Nørrebrogade 39, 1.tv.

2200 København N

Telefon: 35 36 12 12

e-mail: noah@noah.dk

Hjemmeside: www.noah.dk

Publikationen kan downloades gratis i pdf-format fra NOAHs hjemmeside på adressen: <https://noah.dk/systemreset>

System : reclaim - escape game er udgivet af NOAH under en Creative Commons BY-NC-SA licens. Dette betyder, at du må kopiere, gengive, dele, ændre og bygge videre på materialets indhold, til ethvert ikkekommercielt formål, når du blot giver vores materiale en passende kreditering, sådan som det også er beskrevet i Creative Commons-licens

**system:
reset**

Indholdsfortegnelse

Om projektet og escape-gamet	04
Svineproduktion i Danmark	06
Soja fra Brasilien	08
Guldminer i Ghana	10
Bomuldsproduktion i Indien	12
Kapitalisme	14
Gas fra Mozambique	16
Verdenskort	18
Succeshistorier	20
Intersektionalitet	22
Vandkrisen i Flint	24
Klimakrise	26
Udvinding af tin i Indonesien	28
Køn og miljø	30
Afkolonisering	32
European Green Deal	34

Om projektet

Vi lever i en tid med flere miljømæssige og sociale uretfærdigheder, hvor den igangværende klimakrise påvirker de samfundsgrupper mest, som bidrager mindst til udledning af drivhusgasser. Alligevel bliver netop disse samfund ofte udelukket fra politiske beslutningsprocesser og udeladt fra diskussioner om, hvordan vores fælles fremtid skal formes og se ud.

Med vores SYSTEM : RESET-projekt vil vi forsøge at ændre på dette.

NOAH og Ungdom NOAH er en del af det europæiske projekt SYSTEM : RESET, der har til formål at bygge en platform over hele Europa for at bringe unge fra underrepræsenterede samfundsgrupper ind i beslutningsprocesser på flere niveauer og opbygge stærke, fælles visioner for en social retfærdig og miljømæssig sund fremtid.

Om

system : reclaim

e s c a p e   g a m e

System : reclaim - escape game er udviklet af NOAH - Friends of the Earth Denmark som en del af det europæiske projekt SYSTEM:RESET. Indholdet af denne folder samt selve Escape Gamet afspejler vores måde at se verden på: at verden er forbundet, og at små og store begivenheder har globale konsekvenser langt ud over vores fatteevne.

Derfor ser vi også miljø- og klimaspørgsmål som tæt sammenflettede med sociale spørgsmål som økonomisk ulighed, racisme og diskrimination.

Alle tekster i denne folder er skrevet af NOAH, men med masser af kildehenvisninger, så du selv kan læse mere, hvis der er et emne, du gerne vil udforske nærmere.

På grund af publikationens omfang har vi valgt at lægge kildehenvisningerne online. Du kan finde dem her: www.noah.dk/node/1672.

Svineproduktion i Danmark

Danmark er en stolt, svineproducerende nation med et stort eksportmarked. I 2020 eksporterede Danmark 13,7 millioner grise til slagtning i udlandet, mens 16 millioner blev slagtet inden for landets grænser (Landbrug & Fødevarer 2020).

Samtidig er produktionen af svin blevet centreret på få og større landbrug. I løbet af blot 20 år faldt antallet af svinebedrifter i Danmark med 5%: fra 19.823 landbrug i 1996 til kun 3.294 i 2016 (Landbrug & Fødevarer 2016). I samme periode er det samlede antal slagtesvin steget til de nuværende 30 millioner svin om året. Dette betyder, at de tilbageværende landbrug er blevet så store, at de nogle steder refereres til som regulære 'svinefabrikker' (for eksempel landmodsvin.dk, farmsnotfactories.org).

Dansk svineproduktion sætter fodaftryk over hele verden - fra sojafoder dyrket i Latinamerika til global udledning af drivhusgasser samt forurening i de lokale samfund i Danmark, hvor produktionen finder sted. Den øgede forekomst af epidemier som fugle- og svineinfluenza har også været forbundet med det øgede antal såkaldte svinefabrikker (Wallace 2016).

Selv om 80 % af Danmarks landbrugsareal bruges til at dyrke foder til de mange husdyr, er det langt fra nok. Derfor køber dansk landbrug millioner af tons svinefoder i form af soja fra eksempelvis Brasilien. Her ryddes regnskov for at dyrke billig soja, som derefter sejles hele vejen til Danmark. Det ødelægger naturen og udsender masser af CO₂ (Ritzau 2020).

I Danmark transporteres soja til svinefabrikker, hvor grisene lever på meget lidt plads hele deres liv igennem. Soja blandes med antibiotika, og svinegødningen fra svinefabrikkerne opsamles og bruges til at gøde jorden. Svinegødning er god gødning, men ikke i så store mængder, som der bruges i dag. De store mængder gødning skaber problemer i lokalsamfund med dårlig lugt, jordforurening og giftige grønalger i vandet (Greenpeace 2019).

Soja

fra Brasilien

I perioden mellem 1990 og 2016 forsvandt 1,3 millioner kvadratkilometer skov på globalt plan. Det svarer til, at der hver time forsvandt cirka 800 fodboldbaner. 80 % af skovrydningen sker på grund af efterspørgsel på landbrugsjord (KU 2020).

I regnskoven i det nordvestlige Brasilien blev der registreret 638 skovbrande de første ti dage af august 2020. Størstedelen af brandene skyldes skovrydning, som finder sted for at skabe plads til kvæg eller dyrkning af sojabønner til eksport (Tybjerg 2020).

Skovrydning i troperne anslås at være årsag til 1/3 af de menneskeskabte drivhusgasudledninger (KU 2020).

I Europa har vi en tendens til at bebrejde den brasilianske præsident Jair Bolsonaro for skovrydningen, men vi kan ikke fralægge os al ansvaret (Tybjerg 2020). Gennem vores forbrug af blandt andet importeret soja til dyrefoder bidrager vi indirekte til skovrydning (Miljø- og fødevareministeriet 2020b). Derfor har det danske samfund en del af ansvaret for, at verdens vigtigste skov står i brand (Tybjerg 2020).

Danmark importerer 1,6-1,7 millioner ton soja hvert år, hvoraf kun cirka 20 % er såkaldt "certificeret skovrydningsfri" (Miljø- og fødevareministeriet 2020b). "Certificeret skovrydningsfri" betyder, at produktionen hverken må have ført til lovlig eller ulovlig skovrydning. (Miljø- og fødevareministeriet 2020b).

Certificeringsordninger er til for at sikre en bæredygtig produktion, men i denne sammenhæng er det vigtigt at slå fast, at overforbrug aldrig kan være bæredygtigt. Skovrydning er skovrydning - uanset om vi certificerer det eller ej. Med et stigende forbrug af importeret soja til et stigende antal danske slagtesvin spiller det danske landbrug derfor også en rolle i skovrydning i blandt andet Brasilien.

Den nuværende størrelse af området i Sydamerika, hvorpå der vokser soja til danske husdyr, svarer til det dobbelte af Fyns areal (KU 2020).

Guldminer

i Ghana

Moderne teknologi hjælper os med stort og småt i hverdagen. Men bagsiden af medaljen ser vi, hvis vi undersøger, hvor i verden de ædle metaller inde i vores mobiltelefoner og computere kommer fra. Minedrift i fattige dele af verden har et utal af negative konsekvenser, og udvinding af guld er ingen undtagelse. For at udvinde ét gram guld fra malm, hvilket svarer til mængden af guld i fem computere, skal cirka to tons sten transporteres fra en stor udgravning, formales, filtreres, sigtes og behandles (Videnskab.dk 2012). Der er således et stort problem med de energikrævende metoder, der bruges til at udvinde guld.

En anden ulempe ved guldudvinding er, at skove mange steder fældes for at give plads til minedrift. I Wassawest-området i Ghana har minedrift resulteret i rydning af 60 % af regnskoven. Ud over de miljømæssige og klimatiske konsekvenser af skovrydning har minedrift også store konsekvenser for de lokale (Friends of the Earth Ghana 2017). "Når minearbejdere graver efter guld, forurener de floder, landbrugsjord - og sig selv." (Cocks & Lewis 2019).

Minedrift forårsager forurening af vand og jord med kviksølv, der både dræber minearbejderne og forurener de omkringliggende skove og markområder, så dette land ikke længere kan dyrkes. Derudover er meget af jorden taget fra de lokale og solgt til udenlandske virksomheder uden rimelig kompensation. Dette kaldes for '**landgrabbing**' (Friends of the Earth Ghana 2017).

Det anslås, at kun cirka 10 % af værdien af guld beriger Ghanas nationale økonomi. Man kan derfor sætte spørgsmålstegn ved, om Ghana og den ghanesiske befolkning overhovedet har nogen fordele i minedriften, der ødelægger deres landbrugsjord, gør dem syge og slår mange arbejdere ihjel (Friends of the Earth Ghana 2017).

Bomuldsproduktion i Indien

Med sin produktion på 6,42 millioner tons bomuld i produktionsåret 2019/2020 er Indien i øjeblikket verdens største producent af bomuld (Statista 2020). Imidlertid er bomuldsindustrien i Indien præget af en dyster undertone. I 2002 introducerede det amerikanske agrokemiske selskab **Monsanto** en ny type bomuld, som var genetisk modificeret (GMO), den såkaldte Bt-bomuld.

Da **Bt-bomuld** blev lanceret, blev den præsenteret som en ny type bomuld, der kunne løse de indiske bomuldsbønders mange høstproblemer. Men selv om Bt-bomuld var skabt til at modstå skadedyrsbekæmpelsesmiddel, og således kunne medføre højere fortjeneste og lavere omkostninger, kræver Bt-bomuld selv en masse dyre pesticider. Derudover er frøene dyrere end naturligt dyrkede bomuldsfrø og kræver også mere vand. På den måde blev mange indiske bomuldsbønder snydt til at investere i og anvende en lovende GMO-plante, som viste sig at ruinere dem (The Hindu).

Introduktionen af Bt-bomuld og alle de problemer, den har forårsaget, skal ses i lyset af en større landbrugskrise, som Indien lider under. Mere end 50 % af de indiske bønder lever i gæld (Vox 2020) på grund af højere leveomkostninger, politiske ændringer, vandknaphed og stigende priser på landbrugsjord. Alt dette bidrager til det høje antal af magtesløse bønder, der tager deres eget liv, nogle af dem ved at drikke pesticider og forgifte sig selv.

Ifølge National Crime Records Bureau of India har i alt 296.438 indiske bønder begået selvmord siden 1995 (Rural India Online 2015).

De høje selvmordsrater for indiske bønder virker som et problem, der ligger langt fra vores hverdag. Men blandt andet på grund af **globaliseringen** har vi i dag en modebranche over det meste af verden - også i Danmark - som baserer sig på fast fashion, og som er afhængig af en konstant strøm af nye råvarer som bomuld og vand.

Der bruges op mod 2.700 liter vand til at producere én enkelt T-shirt (WWF 2013). Samtidig får bomuldsbønderne kun meget sjældent en rimelig andel af prisen på det færdige bomuldsprodukt.

At genbruge, bytte eller købe tøj, der garanterer rimelige priser til arbejdere og bønder, kan være et første skridt hen imod at give bomuldsbønderne bedre levevilkår og samtidig beskytte miljø og ressourcer.

Kapitalisme

- Det store regnestykke

Den økonomiske og socioideologiske model, som globalt set er mest dominerende, kalder vi for 'kapitalisme'. Kapitalisme er baseret på en logik om uendelig økonomisk vækst og koncentration af velstand og magt hos få personer (FoEI 2020).

I 2018 viste en rapport fra Oxfam, at den rigeste 1 % af verdens befolkning ejede 82 % af verdens rigdom. Det betyder, at 42 personer ejede det samme som de fattigste 50 % på verdensplan. Denne ophobning af midler på få hænder er kun mulig gennem kontrol med og udnyttelse af land og arbejde med enormt destruktive konsekvenser for naturen, de oprindelige folk og for mange kvinder.

Selv om neoliberal kapitalisme - den nuværende, frie markedsform for kapitalisme - ofte italesættes som "fremskridt" og "udvikling", er det et system, der fungerer på et grundlag af ulighed og derfor skaber og reproducerer undertrykkelse. Neoliberal kapitalisme tjener penge på alt; inklusive naturen, forhold mellem mennesker eller mellem mennesker og deres territorier samt på kvinders arbejde og kroppe.

Det er vigtigt at have for øje, at kapitalismen ofte præsenteres som den eneste legitime måde at styre økonomien på. Der er ikke plads til at diskutere det, og den måde, vi taler om det på, er meget abstrakt og afkoblet fra den virkelige verden.

Kapitalisme præsenteres som et rationelt system, selv om det er baseret på forudsigelser. I dag handler vigtige dele af økonomien om at forudsige fremtiden på en positiv eller negativ måde, og dette vil påvirke markedet, investorerne beslutninger og deres virkninger i det virkelige liv. Man kan sige, at økonomer måler oddsene for forskellige scenarier og antager hele verden ud fra disse beregninger. Denne praksis kaldes en "selvopfyldende profeti" og kan defineres som en forventning - positiv eller negativ - om noget eller nogen, der kan påvirke en persons adfærd på en måde, der får disse forventninger til at blive en realitet. Sat på spidsen kan man sige, at det er lidt ligesom, hvis dit horoskop siger, du får en dårlig dag, og dagen så pludselig føles ret grå.

Et neoliberalt økonomisk eksempel på en selvopfyldende profeti kunne være, hvis investorer tror, at aktiemarkedet vil gå ned. Så vil de købe færre aktier, priserne vil begynde at falde, og markedet vil faktisk gå ned.

Gas

fra Mozambique

I modsætning til kul og olie betragtes gas i dag som en acceptabel energikilde, da afbrænding af gas udsender mindre CO₂ end andre fossile brændstoffer. Derfor anses gas mange steder som en god overgang til vedvarende energi.

Problemet er bare, at konsekvenserne af at bruge gas er lige så problematiske for klimaet, miljøet og lokalsamfundene som ved afbrænding af kul og olie.

Officielt har opdagelsen af gasreserver ud for Mozambiques kyst i 2010 været forbundet med optimisme i landet. "Vi håber, at det vil udvikle den lokale industri og tiltrække udenlandske virksomheder, så vi kan få bugt med fattigdom i landet," forklarede den mozambikanske økonom, Alfredo Mondlane, i 2015 (CCVT 2015).

Men det har med tiden vist sig, at opdagelsen af gas har gjort mere skade end gavn for de lokale (Aljazeera 2020). Tusinder af lokale er blevet tvangsflyttet for at give plads til de faciliteter, som det kræver at udvinde **flydende naturgas (LNG)**. Det er nemlig ikke kun **boreplatforme** til søs, der fylder i landskabet. Mange kvadratkilometer jord skal inddrages for at give plads til både raffinering og transport af den flydende gas (CCTV 2015).

Det største firma, der eksporterer gas ud af Mozambique, er det franske **Total**. Flere menneskerettigheds- og miljøorganisationer holder øje med dem og hele gaseventyret i Mozambique. Blandt dem er Friends of the Earth:

"Den fossile brændstofindustri opretholder en løgn om, at gas kan være en del af overgangen til ren energi. I virkeligheden har denne såkaldte overgang i Mozambique betydet et skifte fra frihed til menneskerettighedskrænkelser, fra fred til konflikt, fra lokalsamfund, der lever godt af landbrug og fiskeri, til sultende befolkninger, der er frataget deres levebrød. Kapløbet om gasudvinding, der forværrer klimakrisen og kun gavner de transnationale virksomheder og korrupte eliter, skal stoppe," siger Anabela Lemos, direktør for Justiça Ambiental (JA!) / Friends of the Earth Mozambique (FoEI 2020).

Verdenskort

Kortlægning af uligheder

Kartografi er kunsten og videnskaben at gengive et geografisk område, normalt på en plan overflade såsom et kort. Det kan være en landskabsmæssig afbildning, men det kan også involvere politiske, kulturelle eller andre ikkegeografiske gengivelser af et geografisk område (Britannica).

Kortlægning af verden er noget, som mennesker har foretaget i meget lang tid. De første kort, vi kender til, er fra Babylonien cirka 1.800 f.kr.

Kortlægning af vores miljø kan være meget nyttigt. Hvor kan vi finde vand? Hvordan finder vi vej? Hvor går landets grænser? Men nogle gange kan kort også være nyttige til at forstå andre aspekter af vores virkelighed.

Kort over geopolitiske omstændigheder kan lære os meget om, hvad der foregår i verden, fra politiske konflikter til spørgsmål om, hvor forskellige naturressourcer ligger placeret.

I dette escape game har vi forsøgt at sætte fokus på det faktum, at den såkaldte 'klimakrise' ikke kan adskilles fra det økonomiske system og fra social ulighed. Vi er overbeviste om, at miljøretfærdighed og social retfærdighed er vævet tæt sammen. Derfor er det vigtigt at se på verdens tilstand for at kunne se og forstå, hvor ressourcer kommer fra, hvor de forbruges, hvor verdens fattigste lever, hvilke lande der udleder mest CO₂, osv.

The Carbon Map: <https://www.carbonmap.org/> og Environmental Justice Atlas: <https://ejatlas.org/> er gode eksempler, hvis du vil vide mere om, hvilke lande der har det største ansvar for klimakrisen, hvilke lande der er mest udsat, og hvor flest mennesker lever i fare for klimaforandringer, fattigdom og miljøkonflikter som for eksempel landgrabbing.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at et verdenskort afspejler en særlig måde at se verden på. Derfor er det en god idé at være nysgerrig og udfordre vores måde at se og fremstille verden på, samt at være kritisk over for de kort, vi ser det meste af tiden.

Politiske aktivister af enhver slags bliver ofte mødt med modstand i deres protester. Dette er ikke anderledes for miljøforkæmpere. Processen kan være lang, udmattende og undertiden føles meningsløs. Men folkets magt bør aldrig undervurderes. Her er fire eksempler på succes historier, som minder os om, at hvis vi er mange nok og modige nok, kan vi vinde kampen mod miljømæssig uretfærdighed.

Whanganui-floden i New Zealand

I hundredvis af år har Whanganui-floden i New Zealand været af afgørende betydning for Maori-stammer. Derfor blev det mødt med stor begejstring, da det i 2017 blev anerkendt politisk, at der eksisterer en ubrydelig forbindelse mellem Maori-stammerne og Whanganui-floden. I marts 2017 vedtog det new zealandske parlament en lov, der slår fast, at floden skal ses som et levende væsen. Det vil sige, at Whanganuifloden og alle dens fysiske og metafysiske elementer, er en udelelig, levende helhed og fremover besidder alle de samme juridiske rettigheder, beføjelser og forpligtelser som New Zealands indbyggere (National Geographic 2018). Dermed blev Whanganui-floden den første flod i hele verden, der fik juridisk personlighed og nu kan være repræsenteret i retten. Da det er et relativt nyt koncept, er der stadig mange ubesvarede spørgsmål om konkrete konsekvenser af at give rettigheder til naturelementer og økosystemer. Det er dog et vigtigt første skridt væk fra den mere almindelige antropocentriske måde at se på naturen på, at mennesker hverken er overlegne eller underordnet andre livsformer, men at mennesker og naturelementer skal betragtes som lige vigtige.

ZAD fra Notre-Dame-des-Landes

I det sidste eksempel på sager, der er vundet af vedholdende aktivister, skal vi til Frankrig. Siden 1960'erne har der været planer om at bygge en ny lufthavn ved Notre-Dame-des-Landes i det vestlige Frankrig, tæt på byen Nantes. For at gøre plads til det nye projekt blev beboerne forflyttet fra deres hjem efter flere års massiv modstand. Lokale landmænd og miljøforkæmpere genvandt dog jorden ved at besætte og genopbygge huse og andre fællesfaciliteter såsom et bageri, et bibliotek og en radiostation. Denne 'Zone der skal forsvares' (ZAD, fra det franske 'zone à défendre') er gennem årene blevet støttet af mange demonstrationer, juridiske retssager og solidaritetshandlinger. Selv om de besættende aktivister til sidst blev tvunget til at forlade deres område, meddelte præsident Macron i 2018, at den nye lufthavn ikke vil blive bygget. I stedet valgte han, at den eksisterende lufthavn i Nantes skulle renoveres og moderniseres.

Succeshistorier

fra hele verden

Nigerianske bønder og hollandske aktivister slår Shell i retten

Efter 13 års juridisk besvær fandt den hollandske appelret i Haag, at Shell var ansvarlig for olieudslip i Niger-deltaet mellem 2006 og 2007. Fire bønder og den hollandske miljøorganisation Milieudefensie indledte retssagen i 2008 med krav om blandt andet økonomisk kompensation for forurening af landbrugsjord og floder. Retten fastslog, at olieselskabet skulle kompensere bønderne for deres tab og installere advarselsudstyr for at forhindre lokale udslip i fremtiden. Shell kan nu forvente at blive sagsøgt af andre ofre og miljøgrupper for lignende forseelser i fremtiden. Denne dom er en milepæl, der forhåbentlig vil vise store olieselskaber, at de ikke kan behandle lokalsamfund, land- og vandressourcer respektløst.

Keystone XL pipeline

I 2008 blev Keystone XL Pipeline foreslået som en udvidelse af det eksisterende Keystone-olierørledningsnetværk mellem Canada og USA. I funktion ville netværket kunne transportere yderligere 830.000 tønder råolie om dagen fra Canada til amerikanske raffinaderier. Helt fra begyndelsen blev projektet mødt med stor modstand fra miljøaktivister, jordejere, bønder og indfødte amerikanere. De gjorde opmærksom på risikoen for olieudslip og forringelse af naturen og understregede vigtigheden af at reducere nye investeringer i fossil energi.

Grupper af oprindelige folk var især bange for yderligere nedbrydning af deres landområder, vand, naturlige og kulturelle ressourcer. Vedvarende masseprotester i 2015 førte den daværende præsident Obama til at bruge sin vetoet mod projektet. Da præsident Trump genoplivede projektet, blev modstanden genoptaget og forøget. Aktivister organiserede nye protestmarcher og indgav forskellige retssager. I 2018 besluttede en forbundsdommer, at der skulle foretages en ny vurdering af miljøpåvirkningen, før byggeriet kunne begynde. I 2020 udfordrede en ny retssag rørledningens tilladelser til at krydse vandløb, og det førte til, at hele projektet blev stoppet endnu engang. 12 år efter introduktion af Keystone XL-ideen var der stadig kun gjort forberedende arbejde. Det er kun på grund af vedvarende protester fra utrættelige og modige, almindelige mennesker, at den nuværende præsident Biden på en af sine første dage som ny præsident besluttede at annullere det komplette Keystone XL-projekt.

Intersektionalitet

- Understrykkelsens mange ansigter

Alle steder, hvor folk mødes, opstår hierarkier. I dit hjem. I din klasse. På dit arbejde. Selv i din vennegruppe. Selv om vi lever i en del af verden, hvor vi er lige for loven, er der altid hierarkier mellem mennesker. Hvem beslutter mest? Hvem taler mest og højest i en bestemt forsamling? Hvis holdning vejer tungest i en diskussion? Disse svar er altid påvirket af faktorer som alder, uddannelse, etnicitet, lønniveau, køn, seksualitet, religion m.m.

Du føler måske ikke, at du er underlagt en bestemt magtstruktur, der gør det sværere eller lettere for dig at udtrykke dig i forskellige sammenhænge, men ofte er disse magtstrukturer usynlige. Vi bemærker dem ikke, fordi vi er vant til dem.

Disse magtstrukturer kan udtrykkes på tusinder af måder: Nogle unge føler ikke, at de har meget at sige i forhold til ældre og mere erfarne mennesker. Nogle kvinder føler ikke, at de bliver taget lige så alvorligt socialt og professionelt som deres mandlige kollegaer. Og mange mennesker med en anden etnisk baggrund end dansk oplever racistisk og undertrykkende adfærd dagligt, fordi de har en anden hudfarve, religion eller et andet efternavn end flertallet af befolkningen.

De faktorer, der kan føre til undertrykkelse eller diskrimination i et samfund, konkurrerer ikke med hinanden, men er forbundne og forstærker hinanden. Dette kaldes også intersektionalitet.

Et eksempel på undertrykkelsessystemer, der møder hinanden og dermed skaber mere undertrykkelse kunne være, at man er en kvinde af etiopisk oprindelse, som er født i Danmark og har valgt at tage en tømreruddannelse. Denne person kan altså både opleve diskrimination på baggrund af sin hudfarve og sit køn i en branche, der er domineret af hvide mænd. Dermed forstærker disse to faktorer hinanden, så man på en måde oplever en dobbelt diskrimination i mødet med samfundet.

Vandkrisen

i Flint, USA

Vandkrisen i Flint var en folkesundhedskrise, der fandt sted i byen Flint i staten Michigan i USA fra 2014 til 2019. På grund af omstrukturering af vandforsyningen fra Detroit til Flint River blev vandet forurenet med bly og sygdomsbakterier, som blandt andet forårsagede, at hundreder af børn blev forgiftet med bly og 12 mennesker døde af legionærssyge (CNN 2021).

Selv om sundhedskrisen har haft en negativ indvirkning på mange beboere i Flint, er der ingen tvivl om, at nogle grupper var mere udsat under krisen på grund af deres økonomiske levestandard og etnicitet. Professor i sociologi ved Michigan State University, Carl S. Taylor, understregede, at det var et kendt fænomen. "Det er både et klasse- og et raceproblem. Du kan være helt sikker på, at virksomheder dumper alt muligt [for eksempel giftigt restaffald, red.] i vandet og i fattige dele af samfundet. Du kan ikke dumpe det i områder, hvor velhavende mennesker bor. De ville ikke tolerere det i deres baghave." (Huffpost 2016)

Byen brugte Flint-floden til sin vandforsyning frem til 1967, hvorefter Byen begyndte at købe vand fra Detroit og behandle det med et antikorrosionsmiddel. En EPA-undersøgelse fra december 1966 viste, at vandkvaliteten i Flint var dårlig, selv årtier før folk talte om blyrør og forgiftning. Allerede dengang var forgiftning af vandforsyninger overraskende almindelig, sagde Taylor. "Under industrialiseringen var disse store floder og fattige lokalsamfund allerede hårdt udsat for dumpning af restaffald." (Huffpost 2016).

En regeringsudnævnt borgerrettighedskommission i Michigan erklærede i 2017, at systemisk racisme var med til at forårsage vandkrisen i Flint. Kommissionen fastslog, at "historisk, strukturel og systemisk racisme" spillede en rolle i den langtrukne vandkrise (CNN 2017).

Demokraten Jim Ananich fra Senatet i Flint svarede følgende på kommissionens bekræftelse: *"Tilstedeværelsen af racemæssige fordomme i vandkrisen i Flint er ikke en stor overraskelse for os, der bor her. Men borgerrettighedskommissionens bekræftelse af, at krisen gik uforholdsmæssigt meget ud over ikkehvide og fattige lokalsamfund er en vigtig påmindelse om, hvor problematisk den førte politik er."* (CNN 2017).

Klimakrise

i et alders- og sundhedsperspektiv

Kloden er beboet af mennesker i alle aldre og med alle mulige forskellige udfordringer. Vidste du, at cirka **2 milliarder** mennesker globalt har en form for handicap? Vidste du, at 17 % af verdens befolkning har synsproblemer (inklusive blindhed)? At 466 millioner mennesker er døve eller har høretab? Og 75 millioner mennesker har brug for en kørestol for aktivt at kunne deltage i det daglige liv? (inclusivecitymaker.com 2019).

I dag kan de fleste mennesker for første gang i verdenshistorien forvente at leve, til de er over 60 år. I 2050 forventes verdens befolkning i alderen 60 år og derover at udgøre 2 milliarder sammenlignet med 900 millioner i 2015. I dag er 125 millioner mennesker 80 år eller derover (WHO, 2018).

Ældre mennesker og mennesker med handicap er i højere grad end andre ramt af miljøkatastrofer og er dårligere stillet i forhold til klimaforandringer. De har ofte dårligere helbred, hvilket gør dem mere sårbare over for forandringer i klimaet, tab af biodiversitet og for smitsomme sygdomme og oplever derfor oftere end andre at skulle evakueres eller tvinges til migration.

Som et eksempel var 85 % af ofrene for orkanen Katrina i 2005 over 65 år, og 14 % led af et handicap (nola.com 2009). I 2020 så vi også under steppebranden i Australien, hvordan mennesker med handicap ikke kunne komme til sikre steder så hurtigt som mennesker uden handicap og derfor var dem, der kom mest alvorligt til skade. Dette skyldes flere faktorer: mangel på evakueringsmuligheder og transport, der tog højde for den enkelte og for det nødvendige udstyr, de har brug for til at håndtere deres handicap, samt informationsmateriale tilpasset for eksempel mennesker med et syns- eller et hørehandicap (UX Collective 2020).

Derfor er det vigtigt, at mennesker med handicap og ældre borgere spørges til råds og inddrages, når regeringer træffer beslutninger, der skal bekæmpe klimaforandringer. Disse borgere bør støttes, beskyttes og inkluderes i de ændringer, der kan bidrage til at minimere klimaforandringer.

Udvinning af tin i Indonesien

I perioden 2015 til 2019 blev der på verdensplan gennemsnitligt købt 1,5 milliarder nye smartphones hvert år (Statista 2020). I gennemsnit bruges en smartphone i to år, og mindre end 1 % af smartphones genbruges. 85-95 % af smartphones' CO₂-fodaftryk kommer fra produktionen, da blandt andet udvinning af metaller er meget energiintensive processer (Patel 2018). I hver telefon er der cirka 2 g tin (Friends of the Earth 2012:6), og med 1,5 milliarder nye smartphones hvert år svarer det til, at der bruges 3.000 ton tin i telefoner hvert år.

Indonesien er det land, der eksporterer mest tin, og 90 % af Indonesiens tin kommer fra den samme ø, Bangka. Bangka har cirka 1 million indbyggere, hvoraf over halvdelen er afhængige af landbrug, fiskeri eller tinminedrift. Minedrift har en ødelæggende indflydelse på landskabet. Skoven ryddes, og jorden forringes i en sådan grad, at selv de hårdføre skove har svært ved at trives efter minedrift. Flere steder har minedrift ført til store kratere, hvilket også komplicerer dyrkningen af jorden. Derudover går minedrift ud over drikkevandet (Friends of the Earth 2012).

At være minearbejder er ikke risikofrit. Flere minearbejdere dør hvert år på grund af jordskred. I 2011 døde i gennemsnit en minearbejder om ugen, hvilket var det dobbelte af antallet det foregående år (Friends of the Earth 2012). Suge, som er minearbejder, var så heldig, at han selv kunne grave sig fri af et jordskred: *"Jeg arbejdede i minen, da siderne pludselig kollapsede. Jeg forsøgte at komme ud, men jeg blev begravet. Jeg tænkte på min lille datter, og jeg kravlede op gennem fem meter jord for at komme fri. Mine tre venner blev dræbt."* (Friends of the Earth 2012).

Ud over farerne ved at være minearbejder har minedrift indflydelse på de lokale levevilkår. Parret Lee Sin Kun og Ernawati bor i et område, hvor der har været minedrift. Minen var placeret i nærheden af deres hjem. Efter at minedriften ophørte, blev det lokale vand- og landmiljø ikke genetableret. For Lee Sin Kun og Ernawati betyder det, at det ikke er muligt at dyrke jorden på samme måde som før. Minedriften har gjort jorden så sur og næringsfattig, at det er umuligt at få noget til at vokse. Lee Sin Kun forklarer også, at det er svært at få vand i den tørre sæson, og at det ikke er muligt at drikke vandet mere (Friends of the Earth 2012). Den tidligere minearbejder, Alim, forklarer: *"I fremtiden vil det være vanskeligt for vores børn og børnebørn at bo her, fordi stedet er blevet ødelagt af tinminedrift."* (Friends of the Earth 2012:14).

Køn og miljø

Noget om økofeminisme

Har du hørt om #MeToo-bevægelsen? Du er måske bekendt med udtrykket, men vidste du, at det kommer fra den feministiske bevægelse? Faktisk er der flere og flere kvinder i verden, der hæver deres stemme for at fordømme volden fra det patriarkalske system, som er udgangspunktet for både seksuel misbrug af kvinder og økonomisk ulighed mellem kønnene.

'Patriarkatet' er et ord for det system, der bygger på undertrykkelse af kvinder til gavn for mænd (FoEI 2020). Det betyder ikke, at alle mænd er onde, men det betyder, at mænd oftest besidder de højeste magtpositioner økonomisk såvel som socialt. Det ses både i Danmark og på globalt plan.

Selv om kvinder i Danmark generelt set er bedre uddannet end mænd, er der forskellige barrierer, der gør, at de ofte alligevel har lavere stillinger og lønninger. Men det er ikke kun kvinder, der oplever disse barrierer, også LGBTQI+-personer oplever at have en lavere placering i samfundets magthierarkier på grund af deres køn eller seksualitet.

Vandana Shiva

Er: indisk forsker, miljøaktivist og talskvinde for madsoverøret.
Født: 5. november 1952, Uttarakhand, Indien
Nationalitet: Indisk
Alma mater: Panjab University, Chandigarh, University of Guelph University of Western Ontario
Beskæftigelse: Filosof, miljøforkæmper, forfatter, professionel taler, social aktivist. Priser: Right Livelihood Award (1993), Sydney Peace Prize (2010), Mirrod award (2016), Fukuoka Asian Culture Prize (2012)

Starhawk

Er: amerikansk heks, forfatter, lærer og aktivist.
Født: Miriam Simos, 17. juni 1951, Saint Paul, Minnesota
Uddannelse: Uddannet med Victor Anderson og Zsuzsanna Budapest
Alma mater: UCLA, B.A., Antioch University West, M.A.
Kendt for: *The Spiral Dance, Dreaming the Dark*
Priser: Samuel Goldwyn Writing Award

Inden for feministiske retninger finder vi også økofeminisme, en bevægelse, der understreger, at den måde kvinder og LGBTQI+-personer undertrykkes på, ligner den måde, hvorpå mennesker udnytter jorden. De hævder, at dette er fordi, jorden betragtes som en kvindelig krop, "Moder Jord", og viser, hvordan alt, der er forbundet med kvindelighed, er blevet nedvurderet og diskrimineret. Kvinder, ikkehvide mennesker, børn, følelser, natur, anderledes kroppe m.m. opfattes således som ringere og kan derfor blive domineret af mænd, rationalitet, videnskab, heteroseksualitet, hvidt overherredømme, m.m.

Økofeminister ønsker at give plads til natur, kreativitet, mennesker og miljø. De ønsker at vise alternativer til det liv, vi anser for "normalt". Økofeminismen vil forsvare livet på Jorden gennem symbolske handlinger som at kramme træer for at beskytte skoven (Indien), danse mod atomenergien (England) og plante deres fødder i beton mod cementindustrien (Indonesien). De vil genvinde, genskabe og styrke sig selv, forholdet til den naturlige verden, deres kroppe og følelser ... og bringe glæde ind i deres aktivisme.

Nemonte Nenquimo

Er: indfødt aktivist fra Amazonas.

Født: i samfundet Nemopare i 1985 i Pastaza-regionen i den ecuadorianske del af Amazonas

Nationalitet: medlem af Waorani-nationen af jæger-samlere. Ecuador.

Kendt for: at være leder af Ceibo Alliance, et nonprofitforbund af oprindelige samfund, der har til formål at beskytte deres jorde mod ressourcudvinding.

Priser: Nenquimo er på Time 100-listen i 2020 i BBC's 100 Women 2020 og blev tildelt Goldman Environmental Prize (2020) og "Champions of the Earth"-prisen i kategorien 'Inspiration og handling' fra FN's miljøprogram (2020).

Wangari Maathai

Var: kenyansk social-, miljø- og politisk aktivist

Født: 1. april 1940, Nyeri, Kenya

Død: 25. september 2011 (71 år), Nairobi, Kenya

Nationalitet: Kenyansk

Uddannelse: Kandidat i biologi, ph.d. i veterinær anatomi

Alma mater: Benedictine College, University of Pittsburgh, University of Nairobi

Kendt for: Green Belt Movement

Priser: Right Livelihood Award (1984),

Nobels fredspris (2004), Indira Gandhi Peace Prize (2006)

Afkolonisering af vores tankemønstre

Kolonisering, som vi kender det fra historiebøgerne, fandt sted for længe siden. Men selv om vi for længst har opgivet de fleste af vores kolonier, så viser blandt andet Black Lives Matter-bevægelsen, hvordan racisme stadig er til stede i vores vestlige samfund.

For århundreder siden drog europæere ud i verden for at "civilisere" de "vilde" og "uciviliserede" folk i Amerika, Afrika, Mellemøsten og Asien. Først efter Anden Verdenskrig tog afkoloniseringen fart, hvor de europæiske kolonimagter opgav deres kolonier.

Selv om vores syn på ikkevestlige lande har ændret sig siden, findes der stadig rester af denne måde at se verden på i vores nuværende samfund. Når chefer hellere ansætter en 'Andersen' end en 'Abadi', eller når vi foretrækker musik, mad eller kultur fra Europa eller USA og ikke ønsker at sætte os ind i andre måder at leve og opleve verden på end denne, så skyldes det til dels, at vores smag og tankegang er formet af vores omgivelser. Men vores kolonialistiske fortid spiller også stadig en rolle for, hvordan vi opfatter mennesker andre steder i verden.

Vil vi racismen til livs skal vi afkolonisere vores tankemønstre.

Afkolonisering af tankemønstre betyder at sætte spørgsmålstegn ved vores vaner og måder at opfatte verden på og genoverveje, hvad vi anser for at være 'normalt'. Prøver vi at forstå andre mennesker, også dem, der ikke ligner eller lever som os? Eller lukker vi af for 'det fremmede'? Det tager megen tid at bryde med sine vaner på denne måde - nogle gange hele livet (Health, Nombuso Dlamini et al. I Literary Hub 2018).

Og afkolonisering af klimabevægelsen

Den måde, vi i Danmark og Vesten bekæmper klimaforandringer på, er blandt andet ved at tale om redu²ceringer af CO-udledninger og om den nyeste teknologi, der kan gavne det økonomiske system og bidrage til at redde planeten.

På den måde bliver vi ved med at se verden fra et dualistisk synspunkt. Det vil sige, at naturen er adskilt fra kultur, at det menneskelige er adskilt fra det ikkemenneskelige. Således bliver naturen en vare, som kan udnyttes til menneskers egen fortjeneste. Vi ser verden som en pyramide, og mennesker er på toppen.

Når vi praktiserer afkolonisering, bemærker vi imidlertid, at oprindelige folk og andre ikkehvide samfund har en helt anden måde at se på verden på. Nogle betragter verden som en helhed, hvor alt er indbyrdes afhængigt. I dag er disse samfunds måder at se verden på ofte udelukket fra miljø- og klimakampen. De får simpelthen ikke en stemme i debatten.

Viden fra oprindelige folk kan afsløre sandheder, der ikke er synlige med vores hvide og eurocentriske tilgang til miljø og klima. Oprindelige folks traditionelle økologiske viden er central for bekæmpelse af store klimaforandringer.

European Green Deal

- *En grøn fremtid for den europæiske union*

European Green Deal (EGD) er et sæt af politiske initiativer fra Europa-Kommissionen, som har til hensigt at gøre Europa klimaneutralt i 2050.

Strategien er formuleret omkring fire hovedmål:

- 1.klimaneutralitet i 2050
- 2.beskyttelse af liv, dyr og planter ved at mindske forurening
- 3.hjælp til virksomheder med at blive verdensførende inden for rene produkter og teknologier
- 4.hjælp til at sikre en retfærdig og inkluderende overgang.

For at nå disse ambitiøse mål vil EGD løbende blive fulgt op af forskellige mål og strategier, der strækker sig til mange forskellige sektorer, herunder byggeri, biodiversitet, energi, transport og mad.

"Den europæiske grønne aftale er vores nye vækststrategi, som hjælper os med at reducere emissionerne, mens vi skaber arbejdspladser. "

- Ursula von der Leyen, formand for Europa-Kommissionen

NOAH, Ungdom NOAH og vores europæiske samarbejdspartnere i Friends of the Earth sætter pris på, at EU nu har fået en grøn aftale i hus.

Men politiske løfter og intentioner er én ting. Reel handling og forandring er en anden.

EU er først og fremmest et handelssamarbejde, så hvis vi vil nå de ambitiøse mål om klimaneutralitet og social retfærdighed sammen, kræver det, at vi får alle med, at marginaliserede stemmer bliver hørt, og at ressourcestærke grupper i vores samfund opgiver visse privilegier (FoEE 2020).

Teknologiske fiks og markedsmekanismer er nøgleinstrumenter i de nuværende EGD-strategier og er stærkt afhængige af fortsat adgang til ressourcer og mineraler i andre dele af verden med overforbrug og menneskerettighedskrænkelser til følge (FoEE 2020).

En vellykket overgang fra det nuværende vækstfokuserede samfund til et samfund, hvor vi passer på mennesker, natur og ressourcer, er afhængig af, at alle mennesker, der er berørt af resultatet, har en stemme i processen.

Derfor ønsker vi at åbne en debat om EGD - alle tiders vigtigste, grønne aftale i EU - for at vi fællesskab kan sørge for, at den ikke kun på papiret, men også i praksis bliver grøn og retfærdig (FoEE 2020).

Du er blevet inviteret til at deltage i et ungdomstopmøde om klima arrangeret af EU og NOAH - Friends of the Earth Denmark.

Det er din mulighed for både at undersøge og lære, men også dele din mening om, hvordan vi bedst muligt løser klimakrisen.

Du har magten til at påvirke politikernes forhandlinger. Men vi skal være hurtige.

Og husk: ingen skal lades i stikken!

